

ODLUKE DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a i REAKCIJA NA NJIH

ODLUKA O VRHOVNOM ZAKONODAVNOM I IZVRŠNOM NARODNOM PREDSTAVNIČKOM TELU JUGOSLAVIJE I NACIONALNOM KOAJITETU OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE KAO PRIVREMENIM ORGANIMA VRHOVNE NARODNE VLASTI U JUGOSLAVIJI ZA VREME NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA

Jajce, 29—30. novembra 1943.

1.

U skladu sa čvrstom voljom naroda Jugoslavije da se iz njihove sluge i jedinstva u borbi protiv okupatora izgradi nova, na nacionalnom bratstvu i ravnopravnosti zasnovana Jugoslavija kao zajednička domovina svih njenih naroda i blagodareći uspesima jedinstvene Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, koja je pod rukovodstvom Vrhovnog štaba u samoj borbi ujedinila sve narodnooslobodilačke pokrete naroda Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije razvilo se — u vreme oslobodilačkog rata — u vrhovnog predstavnika suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine.

2.

Odgovarajući toj činjenici i stepenu razvitka narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji, u skladu sa principima federativnog uređenja bratske, na demokratskoj osnovi i nacionalnoj ravnopravnosti izgrađene Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije konstituše se u vrhovno zakonodavno i izvršno narodno predstavničko telo Jugoslavije za vreme narodnooslobodilačkog rata.

3.

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije bira svoje predsedništvo, koje se sastoji od predsednika, pet potpredsednika, dva sekretara i najmanje 40 članova.

4.

Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije predstavnik je, u ime Veća, narodnog i državnog suvereniteta Jugoslavije i vrši sve njegove funkcije, zakonodavne i izvršne, u vremenu između zasedanja Veća/ kome odgovara za svoj rad.

5.

Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije imenuje Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije.

6.

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije jeste najviši izvršni i naredbodavni organ narodne vlasti u Jugoslaviji preko koga Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije ostvaruje svoju izvršnu funkciju.

7.

Nacionalni komitet ima sva obeležja narodne vlade. Za svoj rad Nacionalni komitet odgovara Antifašističkom veću narodnog oslobođenja Jugoslavije.

8.

Nacionalni komitet sastoji se iz predsednika, tri potpredsednika i odgovarajućeg broja poverenika.

9.

Ova odluka stupa odmah na snagu.¹

Prvo i drugo zasedanje AVNOJ-a, Beograd, 1953, 224—225.

¹ Bitno pitanje odnosi se svakako na dijalektiku promene političkih i klasnih snaga u Jugoslaviji koje su revolucionarnom subjektu omogućavale da se u jesen 1943. odluči na ozakonjivanje i ustavnu potvrdu revolucionarnih promena. Reč je o oceni sadržanoj u Deklaraciji Drugog zasedanja AVNOJ-a u kojoj stoji „da je u toku narodnooslobodilačke borbe stvoren potpuno nov odnos političkih snaga u našoj zemlji, te da mora takođe i u njenoj upravi i državnom vodstvu taj novi odnos snaga biti na odgovarajući način izražen“.

Ništa tako ubedljivo kao empirički materijal uoči Drugog zasedanja AVNOJ-a ne govori do kog stepena su se vojni i politički odnosi u Jugoslaviji izmenili u korist revolucionarnih snaga.

Posle kapitulacije Italije u Dalmaciji i Sloveniji je buknuo opšti narodni ustanak. S oružjem oduzetim Italijanima naoružano je oko 80.000 novih boraca. NOVJ je oktobra 1943. imala, o čemu Tito izveštava S. Vukmanovića, devet /korpusa, ali su, osim „regularne vojske“, zadržani i partizanski odredi radi prikupljanja novog ljudstva i diverzionih akcija. Mihailovićeви četnici, javlja Tito, bili su vojnički tučeni svuda sem u Srbiji. Pored razbuktavanja ustanka u Makedoniji, pred KPJ se nalazio zadatak uspostavljanja što čvršće veze sa Bugarskom i Grčkom, naročito sa Bugarskom. Makedonci su, kako stoji u izvorima iz toga vremena, prvi put od Samuila stvorili svoju vojsku. Poslednjih meseci NOV u Sloveniji se „upetostručila“. Od izdajničke „bele garde“ i „plave garde“ Draže Mihailovića „postoje danas samo krpe“, kaže se u jednom izvoru. „Slovenački narod je danas čitav ujedinjen od Trsta i Soče do Karavanki i vodi herojsku borbu za svoje ujedinjenje, oslobođenje i ravnopravnost u novoj Jugoslaviji.“ U Crnoj Gori „buktao je ponovo narodni ustanak“. Potvrđivalo se uverenje koje je izrazio A. Ranković krajem 1942. da je „Crna Gora bila naša i naša će ostati“. Partizani Bosanske krajine postali su pioniri oslobođenja ove zemlje, bratstva i jedinstva u vreme kada se u čitavoj Bosni razgoreo narodni ustanak. Muslimanima je bivalo jasno da ih od potpunog uništenja može spasiti jedino učešće u narodnooslobodilačkoj borbi, jer su ih ustaše gurale na stranu Nemaca i u bratoubilački rat, dok su četnici nad njima vršili „nezapamćene zločine“. Borba u Vojvodini je pokopala teorije koje su išle za tim da pokažu kako u ravninama bez šuma i planina a sa mnogo puteva, nije moguća oružana borba. Teren je u narodnooslobodilačkom ratu nesumnjivo igrao ulogu, ali je iskustvo pokazalo da je „najneprohodnija šuma i najsilnija planina prema neprijatelju — ujedinjeni narod, rešen da se do kraja bori za svoj opstanak i svoju budućnost“.

Narodnooslobodilački pokret u Srbiji, izložen strahovitom teroru Nemaca, Bugara i kvislinga, počeo je da se budi u jesen 1943. Pored stalnog uporišta narodnooslobodilačke borbe na jugu delovale su s jeseni i nove srpske brigade. Rukovodstvo Partije je iz Bosne uputilo u Srbiju grupu iskusnih vojnih rukovodilaca radi organizacije regularnih vojnih jedinica iz postojećih partizanskih odreda. Tito je oktobra 1943. sugerisao da se vojni rukovodioci i organizatori dobiju od Drugog korpusa, koji se nalazio na tromedi Sandžaka, Metohije i Crne Gore, navodeći da namerava da koncentriše dva korpusa radi dolednih operacija u pravcu Makedonije i Srbije.

Narodnooslobodilačka borba je bila opštejugoslovenska pojava, a, na drugoj strani, oružana sila revolucije stapala se sa snagama u pozadini neprijatelja. Na ovaj fenomen klasično upućuje izveštaj Iva Lole Ribara Titu, u kome stoji: „Split-ski ustanak je nešto što se bitno razlikuje od svega do sada. U ovom slučaju mi smo grad dobili u prvom redu akcijom iznutra, a tek u drugom dejstvom naših vojnih jedinica spolja.“

ODLUKA O ODUZIMANJU PRAVA ZAKONITE VLADE JUGOSLAVIJE
TAKOZVANOJ JUGOSLOVENSKOJ VLADI U INOSTRANSTVU I O
ZABRANI POVRATKA U ZEMLJU KRALJU
PETRU II KARADORDEVIĆU

Jajce, 29—30. novembra 1943.

S obzirom na to da su se sve izbegličke takozvane „jugoslovenske vlade“ za sve vreme teške oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije držale neprijateljski prema toj oslobodilačkoj borbi i prema narodnooslobodilačkom pokretu u zemlji;

s obzirom da su, zloupotrebljavajući gostoprimstvo savezničkih vlada, neprekidno proturale laži i klevete protiv Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije; protiv organa narodne vlasti u oslobođenim delovima zemlje, kao i protiv organa narodnooslobodilačkog pokreta uopšte;

s obzirom da su preko svojih agenata u zemlji, a u prvom redu preko svog „ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva“, i „načelnika Vrhovne komande“ Draže Mihailovića, sistematski u zemlji organizovale

Porast broja jedinica i narastanje njihove borbene snage uticali su, kako javlja Ivo Lola Ribar Titu, da se žurno radi na organizaciji Partije u novostvorenim jedinicama.

U jesen 1943. razmah narodnooslobodilačke borbe je uticao na ubrzanje diferencijacije u redovima HSS. Prema navedenom Titovom izveštaju, došlo je do jake diferencijacije u „partiji Radićevaca“, što je za posledicu imalo pristupanje njihovih pristalica u „front narodnog oslobođenja“. Konstatacija da je „politika čekanja“ (Mačekova linija) i „slovenačke sredine“ „raskrinkana“ sreću se i u Proglašenju CK KPJ povodom 26. godišnjice oktobarske revolucije, kao i u referatu podnetom tim povodom.

Izbeglička vlada je preživljavala duboku neizlečivu krizu, koju je manifestovala i obrazovanje Purićeve, tzv. činovničke vlade. Tito je stanje emigracije ovako karakterisao: „Izbeglička vlada se sve više /vata za nas; počeli su da nas hvale preko radija, a u isto vrijeme nastojali preko reakcionarne američke štampe da nam podmetnu klipove, šireći razne netačne glasine, ali je istina o našoj borbi prodrila u najšire krugove svjetske javnosti, kako o uspjesima na bojnopolju, tako i o našem uticaju u zemlji.“ Pokazala se kao nestvarna želja emigracije da uguši narodnooslobodilački pokret snagom okupatora („zadaviti rukama okupatora“), a okupatorskim terorom ubije borbenu volju kod naroda. Ustanak je predvodila Partija koja je iznikla iz dubine naroda, postajući, kako je rečeno na proslavi 26. godišnjice oktobarske revolucije, „narodnom partijom“. Referent M. Đilas je na ovoj proslavi vladu ocenio na sledeći način: „Londonska izbeglička vlada nema za sobom nikog sem šačice okupatorskih slugu, koji su se sklonili iza žice okupatora. Ta vlada nema nikoga: ni naroda, ni vojske, ni vlasti, i kakva je to onda, vlada? Nikakva. Ona još jedino ima Dražu Mihailovića, generala bez vojske, jednog od najtežih ratnih zločinaca ovog rata.“

Pobede NOVJ bile su izvojevane sopstvenim rukama i sopstvenim oružjem otežano od neprijatelja. No prva saveznička pomoć u jesen 1943, koliko god bila simbolična, imala je krupan politički značaj: kako zbog priznavanja narodnooslobodilačke borbe u inostranstvu, tako i zbog razbijanja kleveta da je narodnooslobodilački pokret protiv Amerike i Engleske. Tim konstatacijama pridruživalo se shvatanje da su dužni da nas pomažu, jer na taj način pomažu svoju borbu, a stvar je naroda kako će urediti svoje unutrašnje stvari.

Konzervativne snage u inostranstvu i emigracija uzalud su sužavali narodnooslobodilačku borbu propagandom da je vode komunisti i njihova partija, ignorišući njen narodnooslobodilački karakter. Purićeva vlada je, međutim, bivala svesna da je njena stvar izgubljena i da je u Jugoslaviji došlo do korenitog preobražaja, promene odnosa snaga, što je Purić jezgrovitom prikazao u jednom pismu Mariji Karadorđević iz februara 1944, pišući kraljici da je njegova vlada morala da prelazi u Kairo na plimi uspeha NOV i Tita.

bratoubilački rat u cilju ugušivanja narodnog ustanka; da su preko nje-
ga i preko njemu potčinjenih komandanata sklapale sporazume i saveze
sa nemačkim, italijanskim i bugarskim okupatorima, i njihovim slugama
Pavelićem, iNedićem i Rupnikom u cilju uništenja narodnooslobodilačke
vojne sile, idući dotle da je njihova takozvana „jugoslovenska vojska u
otadžbini", pod vrhovnom komandom Draže Mihailovića, za sve vreme
vodila zajedničke operacije sa 'Nemcima, Italijanima i Bugarima, ustaša-
ma, Nedićevom „srpskom stražom" i slovenačkom „belom gardom"
protiv narodnooslobodilačkih snaga i protiv oslobođenih teritorija Jugo-
slavije, čime je istovremeno radila na štetu interesa zajedničke borbe
saveznika;

s obzirom na to da su preko istih svojih agenata u zemlji i svoje
takozvane „jugoslovenske vojske u otadžbini" organizovale sistematsko
masovno istrebljivanje Muslimana, Hrvata i srpskih rodoljuba u cilju
da fizičkim istrebljivanjem ovih stvore uslove za osnivanje Velike Sr-
bije, čime su direktno pomogle Hitlerovu politiku istrebljenja naših na-
roda i navukle na sebe odgovornost za masovna zverstva i zločine poči-
njene nad našim narodima;

s obzirom na to da je kralj Petar II Karađorđević davao poverenje
takvim „vladama" i njenom „ministru vojske, mornarice i vazduhoplov-
stva" Draži Mihailoviću, koga je unapredio u armijskog generala i uči-
nio ga načelnikom svoje Vrhovne komande, iako mu je bio poznat nji-
hov izdajnički rad, da je davao unapređenja i odlikovanja izdajnicima
i zločincima, koji su u službi okupatora krivi za mnogobrojne zločine
i izdajstva protiv svog naroda; da je, s druge strane, ražalovao one
oficire bivše jugoslovenske vojske koji su od prvog dana ustanka bili
li redovima narodnih boraca i mnogi pali herojskom smrću; kao i s
obzirom na to da su pod zastavom kralja i monarhije vršena i da se
još uvek vrše gnusna izdajstva i strašni zločini protiv svih naroda Jugo-
slavije,

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, izvršavajući
tolju i težnju svih naroda Jugoslavije, donosi sledeću odluku:

1. Takozvanoj jugoslovenskoj vladi u inostranstvu oduzimaju se
sva prava zakonite vlade Jugoslavije, a napose pravo da pred stranim
državama zastupa narode Jugoslavije. To važi i za svaku drugu „vladu"
ioja bi ubuduće bila stvorena u zemlji ili izvan zemlje, a mimo volje
iaroda Jugoslavije, koja se danas izražava jedino u Antifašističkom
eću narodnog oslobođenja Jugoslavije.

2. Kralju Petru II Karađorđeviću zabranjuje se povratak u zemlju,
tim da će pitanje kralja i monarhije resiti sam narod svojom sopstve-
om voljom posle oslobođenja čitave zemlje.

3. Nalaže se, Predsedništvu Antifašističkog veća narodnog oslobo-
đenja Jugoslavije da u svrhu poništenja i ponovnog sklapanja, odnosno
•dobrenja, pregleda međunarodne ugovore i obaveze koje je u ime Ju-
oslavije sklopila izbeglička „jugoslovenska vlada".

4. Međunarodni ugovori i obaveze, koje bi ubuduće u inostranstvu
klopila u ime Jugoslavije ili njenih naroda izbeglička takozvana jugo-
lovenska vlada, neće se priznati.

5. Ova odluka stupa odmah na snagu.

ODLUKA O IZGRADNJI JUGOSLAVIJE
NA FEDERATIVNOM PRINCIPU

Jajce, 29—30. novembra 1943.

Na osnovu prava svakog naroda na samoopredeljenje, uključujući pravo na otcepljenje ili na ujedinjenje sa drugim narodima, i u skladu sa istinskom voljom svih naroda Jugoslavije, osvedočenom u toku trogodišnje zajedničke narodnooslobodilačke borbe, koja je skovala nerazdruživo bratstvo naroda Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije donosi sledeću

Odluku:

1. Narodi Jugoslavije nikada nisu priznali i ne priznaju raskomadanje Jugoslavije sa strane fašističkih imperijalista i dokazali su u zajedničkoj oružanoj borbi svoju čvrstu volju da ostanu i dalje ujedinjeni u Jugoslaviji.

2. Da bi se ostvario princip suverenosti naroda Jugoslavije, da bi Jugoslavija predstavljala istinsku domovinu svih svojih naroda i da nikada više ne bi postala domenom bilo koje hegemonističke klike, Jugoslavija se izgrađuje i izgradiće se na federativnom principu, koji će obezbediti punu ravnopravnost Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca, odnosno naroda Srbije, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

3. U skladu sa takvom federativnom izgradnjom Jugoslavije, koja se temelji na najpunijim demokratskim pravima, jeste činjenica da već sada, u vreme narodnooslobodilačkog rata, osnovne organe narodne vlasti kod pojedinih naroda Jugoslavije predstavljaju narodnooslobodilački odbori i zemaljska antifašistička veća narodnog oslobođenja (Glavni narodnooslobodilački odbor Srbije, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Hrvatske, Slovenački narodnooslobodilački odbor, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Sandžaka, inicijativni organi za Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Makedonije) i da je Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo naroda Jugoslavije i vrhovni predstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine.

4. Nacionalnim manjinama u Jugoslaviji obezbediće se sva nacionalna prava.

5. Ova odluka stupa odmah na snagu.²

Isto, 227—228.

² Konstituisanjem AVNOJa u najviši organ vlasti jugoslovenske federacije na dnevnom redu se našlo odvajanje državnih od političkih funkcija. Ako se izuzme Osvobodilna fronta nastala 1941, od maja do kraja 1944. stvorene su po federalnim jedinicama političke srganizacije Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta.

Odluke su ustavne norme u materijalnom smislu reći, ali one to nisu u strogo formalnopravnom smislu. U Jajcu nisu pokretana pitanja društveno-ekonomskih promena. Monarhija je suspendovana, ali nije ukinuta. U pravnim analizama se ističe da je Petar II ostao monarh, iako sa privremeno neregulisanim položajem. Suspendovanje monarhije u Jajcu je otvaralo vrata za pregovore o međunarodnom priznanju revolucionarnih promena. AVNOJ sve do oslobođenja Beograda nije svojim zakonodavstvom razrađivao fundamentalne odluke AVNOJ-a. Nisu potpuno izvedeni oblici pojedinih federalnih jedinica i pokrajina. U odlukama Drugog zasedanja AVNOJ-a nisu spomenute Vojvodina i Kosovo i Metohija, iako je izričito rečeno da se obezbeđuju prava nacionalnih manjina. Na Drugo zasedanje AVNOJ-a nije uspeła da stigne delegacija iz Makedonije. Srbiju su u Jajcu predstavljali delegati

30. novembra 1943.

Koncem novembra održano u Jajcu Drugo zasedanje AVNOJ-a posle skupština zemaljskih veća Slovenačke, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Sandžaka i Crne Gore. Od 208 izabраниh delegata svih naroda prisutno 142 koji su doneli i punomoćja i za ostalih 66 delegata sa pravom glasa. Sastav nacionalnih delegacija pokazuje da je nar. osi. pokret najšire okupio ljude svih demokratskih grupa; a rad zasedanja bio vanredna manifestacija najpunijeg jedinstva i bratstva svih naroda Jugoslavije. Glavni referat o razvitku nar. osi. borbe naroda Jugoslavije u vezi s međunarodnim događajima održao Josip Broz Tito i prihvaćen uz najveće ovacije i oduševljenje. — Bosanski delegat dr. Vojislav Kecmanović prvak SDS predložio deklaraciju Veća i tri važne odluke. — Prva, AVNOJ se konstituše u vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo čije pretsedništvo imenuje Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije s karakterom, privremene vlade — druga postavlja federativni princip uređenja Jugoslavije — treća oduzima sva prava izbegličkim vladama i zabranjuje dolazak u zemlju kralju Petru do oslobođenja cele zemlje kad će narod rešiti pitanje kralaj i monarhije. — Usvojene i druge važne odluke. — Na predlog slovenačke delegacije uvodi se u NOV naziv Maršala Jugoslavije. — Novoizabrano pretsedništvo AVNOJ-a dodelilo na predlog Slovenaca i uz duge burne ovacije Veća taj naziv vrhovnom komandantu Titu.

Pretsedništvo koje je na Veću izabrano broji 64 člana — pretsednik dr. Ivan Ribar, potpretsednici Moša Pijade, Antun Augustinčić, Josip Rus, Marko Vujačić i Dmtar Vlahov, sekretari Rodoljub Čolaković i Radonja Golubović i 56 članova pretsedništva.

Pretsedništvo imenovalo Nacionalni komitet sledećeg sastava: pretsednik i poverenik narodne odbrane maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, potpretsednici Edvard Kardelj, Vladislav Ribnikar, koji je i poverenik za informacije i Božidar Megovac, poverenici: spoljnih poslova dr Josip Smodlaka, unutrašnjih poslova Vlada Zečević, prosvete Edvard Kocbek, narodne privrede Ivan Milutinović, finansija Dušan Sernec, saobraćaja Sreten Žujović-Crni, zdravlja dr. Milivoj Jambrišak, ekonomske obno-

iz vojnih jedinica. AVNOJ je u Jajcu proklamovao saveznu (federativnu državu), a tie savez država (konferenciju). Na Drugom zasedanju AVNOJ-a on se konstituisao u vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo Jugoslavije, kao vrhovni predstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine. Iz odluka proizlazi sistem dvojne državnosti: Saveza — Federacije i federalnih jedinica, ali je u fazi >ruzane revolucije bla dominantna poziciji organa zasnovanih na principu demokratskog centralizma, jedinstvena strategija i jasno definisani ciljevi rukovodećeg subjekta jugoslovenske revolucije, te uticaj generalnog sekretara CK KPJ J. B. Tita. Posle AVNOJ-a otvaraju se pitanja granica između pojedinih federalnih jedinica i karaktera unutrašnjeg uređenja, nezavisno od činjenice da je to pitanje bilo rešeno u Jajcu. AVNOJ je negirao unitarističku koncepciju državnog uređenja, dualističku i trijalističku strukturu, izjašnjavajući se protiv svih separatističkih rešenja u jugoslovenskm okvirima. NKÖJ je dobio složeniju i mnogo razgranatiju strukturu u poređenju sa Izvršnim odborom AVNOJ-a (povereništva) u čiju su nadležnost spadali poslovi narodne odbrane, spoljnih poslova, prosvete, saobraćaja, itd. Odlukama AVNOJ-a nije bio ustanovljen novi subjekt u međunarodnim odnosima, već su samo istaknuti novi organi spoljnog predstavljanja Jugoslavije, krajem 1943. bez međunarodnog priznanja, čiji su tvorci tek bili spremni da se za njega izbere.

ve Todor Vujasinović, socijalne politike dr. Anton Kržišnik, sudst\ ^
Frane Frol, ishrane Mile Peruničić, građevina dr. Rade Pribičević, šuma
i ruda pukovnik Sulejman Filipović.

AVII, k-119/2, reg. br. 4—1.

IZJAVA RICARDA LOA PRILIKOM DEBATE U DONJEM DOMU

8. decembra 1943.

. . . Naša politika je da podržavamo sve snage u Jugoslaviji koje se odupiru Nemcima. Prema sadašnjem stanju stvari, mi dajemo partizanskim snagama mnogo veću podršku nego onim pod generalom Mihailovičem, i to iz jednostavnog razloga što je otpor partizanskih snaga protiv Nemaca daleko veći. . .

S. Nešović, *Svet o nama, 1941—1945*, Beograd, 1983, knj. 3, tom 2, 420.

PRVA IZJAVA AMERIČKOG MINISTRA SPOLJNIH POSLOVA KORDELA HALA

9. decembra 1943.

Jugoslovenski narod je pred celim svetom ispoljio rešenost da ponovno postane nezavisan i da snage sila Osovine istera iz svoje zemlje. Sa neljudskom bezobzirnošću nacisti su pokušali da razjedine i zavade ovaj narod, deleći njegovu teritoriju, uspostavljajući suparničke vlasti, održavane silom i terorom, i raspirujući najniže strasti građanskog rata.

Prirodno je da su u borbi protiv takvog neprijatelja, koji se služi svim metodama sile i obmanjivanja, organizatori jugoslovenskog otpora morali nastojati da koriste sve lokalne okolnosti i preimućstva, svaku socijalnu i političku grupu i svakog smelog i veštog vođu. Ma kakve razlike bile među njima, njihov krajnji cilj je isterivanje neprijatelja iz zemlje i ponovo uspostavljanje institucija slobode vlade. . .

U takvim okolnostima prirodno je da politički zahtevi takođe moraju da igraju izvesnu ulogu. Naša je namera da svim sredstvima pomožemo snage otpora, i to sa gledišta njihove vojničke vrednosti, ne ulazeći dok traje borba u diskusiju o političkim razlikama. Saglasno sa našom stalnom politikom smatramo da je političko uređenje prvenstveno stvar budućeg izbora samog jugoslovenskog naroda. U međuvremenu, koristeći se sva sredstva da se dobiju stvarne i objektivne informacije o svim aspektima situacije u Jugoslaviji da bi se upotrebile za dalje vođenje rata.

S. Nešović — B. Petranovic, *AVNOJ i revolucija*, Beograd, 1983, 468.

SAOPŠTENJE VLADE SSSR-a O DRUGOM ZASEDANJU AVNOJ-a

14. decembra 1943.

Kao što je poznato, krajem novembra na teritoriji Jugoslavije, koju su oslobodili partizani, održano je Drugo zasedanje Antifašističkog veća Jugoslavije, koje su činili predstavnici svih oblasti zemlje, i

Dno je donelo rešenje o pretvaranju Antifašističkog veća u vrhovni zakonodavni i izvršni organ i stvorilo, sa svojstvima privremene vlade Jugoslavije, (Nacionalni komitet oslobođenja

U novoizabrani Prezidijum Antifašističkog veća i Nacionalni komitet oslobođenja ušli su predstavnici svih naroda Jugoslavije iz svih društvenih slojeva i partija koje vode borbu za nacionalno oslobođenje Jugoslavije.

Za predsednika Prezidijuma Antifašističkog veća ponovo je izabran istaknuti politički radnik Jugoslavije dr Ivan Ribar, a za šefa Nacionalnog komiteta oslobođenja — vrhovni komandant Narodnooslobodilačke armije Josip Broz Tito, kome je dodeljeno zvanje maršala.

Skupština je postavila federativni princip uređenja Jugoslavije.

Ove događaje u Jugoslaviji, koji su već naišli na povoljne odzive u Engleskoj i SAD, vlada SSSR posmatra kao pozitivne činjenice koje doprinose daljoj uspešnoj borbi naroda Jugoslavije protiv hitlerovske Memačke. Oni takođe svedoče o ozbiljnim uspesima novih lidera Jugoslavije o ujedinjavanju svih nacionalnih snaga Jugoslavije.

Sa tog stanovišta posmatra se u Sovjetskom Savezu i delatnost generala Mihailovića, koja, po raspoloživim obaveštenjima, dosad nije ioprinosila, već nanosila štetu borbi jugoslovenskog naroda protiv nemačkih okupatora, i zbog toga nije mogla a da ne naiđe na negativan stav u SSSR.

Smatrajući da joj je neophodno pribavljanje detaljnih informacija o svim jugoslovenskim događajima i partizanskim organizacijama, sovjetska vlada je odlučila da uputi u Jugoslaviju Sovjetsku vojnu misiju, kao što je to već ranije uradila britanska vlada.

sto, 468—9.

ANTONI IDN U DONJEM DOMU O ODLUKAMA AVNOJ-a

London, 14. decembra 1943.

...Već mnogo meseci srce i duša otpora protiv neprijatelja u Jugoslaviji bili su partizani sa svojim vrhovnim komandantom generalom Titom. Iz svih izveštaja koje smo primili jasno je da partizani zadržavaju i angažuju veliki broj nemačkih divizija. Mi činimo sve što možemo da ih snabdemo municijom i da ih podržimo na svaki mogućan način. Našu akciju u vezi sa ovim, naravno, podržavaju i naši saveznici. ..

Sada, ako mogu, vratio bih se unazad, malo u prošlost. Želim da rikažem ovom Domu kako je došlo do ovoga. Na osnovu informacije, koju smo imali, mi smo se već početkom ovog proleća odlučili da uputimo generala Tita da li će primiti jednu britansku misiju. On je odgovorio: „da“, i britanski oficiri su od toga doba sa njim. Naša misija je, od vodstvom člana ovog Doma, mog poštovanog i uvaženog prijatelja, srodnog poslanika za Lankaster, brigadira Ficreja Maklena (Fitzroy MacLean) uspostavila izvanredno dobre odnose sa generalom Titom, a što je ovaj Dom video iz današnjih novina, sovjetska vlada je tada odlučila da pošalje vojnu misiju kod partizanskog vrhovnog komandanta. Ja želim da potpuno objasnim kakvo je naše gledište o tome. Gospodin Molotov je bio dovoljno dobar da diskutuje o ovom pitanju i mnom. 1 to dva puta, kad sam bio u Moskvi i nedavno u Teheranu.

On je rekao: „Vi imate misiju kod Tita i mi mislimo takođe da pošaljemo misiju“. Mi smo, naravno, podržali ovaj predlog — predsednik vlade i ja, i gospodin Molotov i ja saglasili smo se da naše dve misije treba da rade zajedno, i kada sovjetska misija bude došla u ovu zemlju, one će najprisnije saradivati. Takva je situacija. . .

Kao što je ovome Domu poznato, nedavno su obrazovani, pod okriljem vrhovnog komandanta partizanskih snaga, vrhovno zakonodavno veće i Nacionalni komitet oslobođenja. Koliko mi je poznato, Nacionalni komitet ne proteže svoju vlast izvan teritorija u kojima dela. On svakako nije zahtevao bilo kakav oblik priznavanja od vlade Njegovog veličanstva. Kako ja razumem situaciju i kako sam obavешten od naših oficira, partizani ističu privremeni karakter ove administracije, jer oni smatraju da će jugoslovenski narodi, čim njihova zemlja bude oslobođena, slobodno izabrati onakav oblik vladavine koji više vole. Ako je tako stanje stvari, onda je ono saglasno s gledištem vlade njegovog veličanstva. . .

Isto, 469—470.

SAOPŠTENJE BOŽIDARA PURIČA POVODOM DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a

Kairo, 5. decembra 1943.

... Povodom stvaranja „Komiteta narodnog oslobođenja“ u Jugoslaviji, koji će „vršiti ulogu Privremene vlade“, Kraljevska jugoslovenska vlada daje sledeće saopštenje:

Ovaj nasilni teroristički pokret ne odgovara ni u čemu demokratiskim i socijalnim shvatanjima našeg naroda niti njegovom narodnom duhu.

Ovakvi pokreti unose samo konfuziju u redove jugoslovenskog naroda i mrve njegov ujedinjeni otpor protiv okupatora i sve više ga upućuju na međusobne borbe — što je osnova politike naših neprijatelja.

U Jugoslaviji je ovaj pokret rezultat propagande iz inostranstva, čijem su uspehu, nažalost, mnogo doprinele izvesne savezničke ustanove, dok Jugoslovenska vlada nema ni jedno javno sretstvo opštenja sa svojim narodom.

To je prva reperkusija izvesnih tvrđenja da legitimne vlade Ujedinjenih Naroda u izgnanstvu ne pretstavljaju svoje narode. Teza koju smo do pre mesec-dva slušali samo od nemačkih okupatora a koju danas, nažalost, zastupaju i izvesni delovi slobodnog javnog mišljenja.

Jugoslovenski narod, koji se kroz vekove tuče za svoju slobodu, i koji i danas, u najstrašnijem krvoproliću, to čini pod okupatorom, umeće na ovakve napade da odgovori kako oni zaslužuju.³

AJ, 103—25—165.

³ Izbeglička vlada se od početka nalazila u krizi, ali se ova dokraja zaoštrila sa približavanjem rata obalama Balkana: Dušan Simović je uputio 15. maja 1943. Memorandum kralju Petru II u kome, između ostalog, kaže da je rezultat šesnaestomesečnog rada Vlade potpuno negativan, jer nijedan „problem“ nije rešen, a sama vlada se nalazi u stalnoj krizi. Prema Simoviću: „Rad Kr. Vlade bio je od početka inspirisan samo ličnim ambicijama i sebičnim računima pojedinaca, pogađanjima političkih špekulanata, ličnom netrpeljivošću, mržnjom, ličnim osvetama, rušenjem vojske, intrigiranjem i klevetanjem starešina na ulici i kod potčinjenih.

DEKLARACIJA OTEČESTVENOG FRONTA BUGARSKE O MAKEDONSKOM PITANJU

Decembra 1943.

... Da bi se izbegle bilo kakve nove istoriske greške i da bi se Makedoniji dalo čvrsto umirenje, OTEČESTVENI FRONT PODIŽE PAROLU „MAKEDONIJA MAKEDONCIMA". Tom parolom učiniće se kraj suparništvu između balkanskih država. Nikakva izmena sadašnje raskomadnosti Makedonije od njenih neprijatelja, niti pak njeno celokupno prisajedinjenje bilo kojoj balkanskoj državi. JEDINSTVENO SPASONOSNO REŠENJE — CELOKUPNA SLOBODNA I NEZAVISNA MAKEDONIJA SAMO TAKO CF. ONA PRESTATI DA BUDE JABUKA. RAZDORA I PRETVORICE SE U ZDRAVU KARIKU UJEDINJENJA MEDIJ BALKANSKIM NARODIMA. Sovjetski Savez i snage demokratije biće garanti jedne slobodne i nezavisne Makedonije. Da bi se postigao taj veliki istorijski cilj, potrebno je da se na čelo balkanskih država postave istinske narodne vlade, kojima su tuđe bilo kakve imperijalističke aspiracije, koje će se držati principa NEZAVISNOSTI I SAMOOPREDELJENJA BALKANSKIH NARODA.

Građani svih balkanskih zemalja, borimo se svim snagama za neodložno uništenje fašističkih vlada i uspostavljanje narodne demokratske vlasti na Balkanu. Preko svoga Otečestvenog fronta bugarski narod apelira na sve svoje susede da se ujedine oko te jedinstveno spasosne parole.

Zivelo slobodno samoopredeljenje Makedonije!

Ziveo bratski sporazum Bugarske sa Balkanskim narodima.⁴

Bugarska, decembar 1943 god.

OTEČESTVENI FRONT

-Villiv Centralnog komiteta Saveza komunista Makedonije (u daljem tekstu: ACKSK Makedonije), reg. br. 283.

Prirodna posledica ovakvog rada bile su: — unošenje nesloge, svade i pometnje u naše redove u inostranstvu (u Engleskoj, Americi i na Srednjem Istoku) a potom i x zemlji; — razbijanje i dezorganizacija svih snaga van zemlje; — srozavanje ugeda naše zemlje pred inostranstvom i nanošenje najveće sramote našoj porobljenoj Otadžbini; — onesposobljavanje naših snaga u inostranstvu za koristan rad sa saveznicima; — međusobna netrpeljivost i krvava obračunavanja naših boraca i zemlji umesto složne borbe protiv zajedničkog neprijatelja; — upuštanje iz ruku opravljavanja borbom i javnim mnijenjem u zemlji i prepuštanje ovoga isključivo strahom uticaju." Simović ističe da se „plemenska borba" iz Vlade prenela u javnost. General je na sledeći način ocrtavao stanje u zemlji: „Pored neprijateljskog terora međusobno istrebljenje našeg naroda plamti na sve strane iz raznih pobuda: a) političko-plemenskih: pokolj Srba od strane Hrvata; b) verskih: katolici i muslimani protiv pravoslavnih; c) ideoloških: partizani protiv četnika; zvanični organi beogradske vlade protiv partizana i četnika." Dušan Simović je odnose sa saveznicima iredstavljao na sledeći način: „a) Sa SSSR odnosi zaoštreni zbog neodmerene zloupotrebe u propagandne svrhe pokreta Draže Mihailovića, kao odgovornog člana Kr. "lade, sa kojim međutim Vlada nije čak ni u trajnoj i neposrednoj vezi. Sukob e izbio u javnost, b) Sa SAD — plemenska netrpeljivost u vladi sprečila je da lođe do izjave predsednika Ruzvelta: da će se sa pobedom saveznika Jugoslavija jbnoviti. c) Sa Vel. Britanijom — neregulisani diplomatski odnosi zbog surevnjivosti članova vlade u ličnim pitanjima ni za jednu i po godinu nije postavljen imbasador." Vladu je video podeljenu u dva dela: srpski i hrvatsko-jugoslovenski. simović piše i o zloupotrebi imena Krune i njenog autoriteta za sprovođenje ne:akonitih radnji, „čime se" — kaže — „ruši jedini ustavni činilac i simbol obnavjanja Jugoslovenske države." (ASSIP, Izbeglička vlada 1941—1945, F — IV).

⁴ Na ponašanje Otečestvenog fronta Bugarske prema Makedoniji osvrnuo e Tito krajem juna ili početkom jula 1944. u jednom pismu Georgiju Dimitrovu.

29. marta 1944.

Predsednik Centralnog komiteta
II albanske lige iz Prizrena
za odbranu Kosova

Lični štab rajhsfirera SS
Uprava arhiva
Akt. br. Pov. 61/1
Prizren, 29. marta 1944. god.

Vaša ekselencijo!

Centralni komitet II albanske lige iz Prizrena naložio mi je da visokoj i prijateljski naklonjenoj pažnji Vaše ekselencije izložim sledeće:

1.

Militarizacija Kosova i oslobođenih albanskih područja pod nemačkim vodstvom.

Generalni Komitet II albanske lige vodeći računa o ovoj fazi, punoj napetosti, u kojoj se našao albanski problem usled zahteva koje nameće sadašnje stanje rata, a u punoj saglasnosti sa vladom i narodom odlučio je da sprovede militarizaciju Kosova i svih albanskih područja koja su, blagodareći junaštvu nemačke vojske, bila 1941. godine priključena Albaniji. Time bi se u predstojećim borbama obezbedilo konačno oslobođenje albanskog naroda na strani nemačkog Rajha.

Ova militarizacija ima za cilj podizanje jedne armije jačine 120.000—150.000 boraca voljnih da ratuju, a koja bi bila sposobna da s uspehom primi na sebe borbu protiv srpsko-crnogorskih partizana za celo vreme trajanja sadašnjeg rata.

Ona bi bila sposobna da brani stvar Albanaca pod svim okolnostima koje bi se posle rata mogle pojaviti usled teškog i opasnog stanja.

2.

Tri su osnovna uslova koje treba ispuniti da bi se sprovela militarizacija.

1. Savremeno vojno naoružanje i pristojna savremena druga oprema.

2. Pridodati izvestan broj oficira i podoficira u svojstvu organizatora, instruktora i komandnog osoblja pojedinim delovima ove armije.

3. Ispravka, na strategijskim osnovama, dosadašnje albanske granice prema Crnoj Gori i Srbiji.

Ni albanska država ni albanski narod nisu u stanju, uključujući i sredstva koja je prikupila albanska liga, da ispune ova tri osnovna uslova. Albanija uopšte nema industriju naoružanja, a albanska država je suviše siromašna da bi iz sopstvenih sredstava mogla podneti troškove naoružanja i odevanja.

II albanska liga iz Prizrena odobrava to što je u izgledu da u aprilu / rilu tekuće godine počne formiranje jedne SS divizije od albanskog ljud-

Kritički je isticao da se obrazloženje stava o makedonskom pitanju temelji na tobožnjim „historijskim iskustvima“, ne vodeći računa o novim političkim odnosima i „dostignućima“ narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji, te tendencijama Nemačke i drugih „imperijalista“.

stva. Ipak, time će biti obuhvaćen samo jedan neznatan deo od 120.000—150.000 za borbu sposobnih ljudi sa Kosova.

Što se tiče privremene granice prema Crnoj Gori i Srbiji, koja je 1941. godine ugovorena između Nemačkog Rajha i Italije, ona je stavila Kosovo u nepovoljan položaj ne samo sa čisto strategijske tačke gledanja, već i u nacionalističkom istorijskom pogledu. Sa sadašnjim granicama veoma je teško odbraniti Kosovo i Albaniju od jednog srpsko-crnogorskog napada, kako za vreme ovog rata, tako i posle njega.

EKSELENCIJO

Centralni komitet II albanske lige iz Prizrena naložio mi je da vam se obratim i da vam ukažem da je samo Vaša ekselencija u stanju zajedno sa II albanskom ligom, da izdejstvuje formiranje ove armije, koja će biti sposobna da u svakom pogledu obezbedi granice Kosova i oslobođenih područja.

U nadi da ćemo od Vaše ekselencije dobiti jedno, kako za Nemački Rajh, tako i za Albaniju, povoljno rešenje, molim vas, Ekselencijo, da primite izraze mog dubokog poštovanja.

Predsednik II albanske lige
iz Prizrena za odbranu Kosova.
Bedri Pejani

Prepis iz Rk. 2924

Predsednik Centralnog komiteta

II albanske lige iz Prizrena za odbranu Kosova

Lični štab Rajhsfirera SS
Akt. Br. Pov. 6/1
Prizren, 19. mart 1944. god.

D o d a t a k

1. I albanska liga iz Prizrena delovala je 1878. godine. Njen cilj je bila borba protiv odluke Sanstefanskog sporazuma i Berlinskog kongresa. Ona je uništila crnogorsku vojsku kod Plava, dok se ni srpska ni grčka armija nisu usudile da pokušaju da izvojuju vojničko rešenje. Albanija se nije mogla raspoređati. Velike sile su konačno resile da sruše I albansku ligu, što se i dogodilo posle trodnevne bitke kod Uroševca.

2. II albanska liga iz Prizrena osnovana je 16. 09. 1943. godine, : ostaje pod svim okolnostima, verna tradiciji svoje prethodnice.

(MP)

Predsednik II albanske lige
iz Prizrena za odbranu Kosova
Bedri Pejani

RF/M 36/70/44 off.

Lični štab fajshfirera SS
Uprava arhiva
Akt. Br. Pov. 61/1 4. maja 1944. godine
Ratno komandno mesto

Veza: Vaš dopis od 29. 04. 1944. Rk. 2924 D.

Veoma poštovani partijski družu Lamersu!

Dobio sam vaše pismo od 29. 04. zajedno sa prepisom dopisa predsednika Centralnog komiteta II albanske lige iz Prizrena.

U ovom trenutku 1. albanska divizija nalazi se u formiranju. Kako ona stoji, idem na formiranje 2. divizije, a zatim na formiranje jednog albanskog korpusa. Bio bih vam zahvalan kada biste predsednika Lige nagovestili da će rajhsfirer SS posle formiranja 1. divizije odmah misliti na formiranje sledećih jedinica.

Hajl Hitler!
Vaš veoma odani
H. Himler

Ta prepiska obavljena je između Hajnriha Himlera i dr Hansa Hajnriha, gde u narednom dokumentu piše:

Dokument broj 49

PISMO MINISTRA RAJHA I ŠEFA KANCELARIJE TREĆEG RAJHA LEMERSA OD 29. APRILA 1944. GODINE RAJHSFIRERU SS HAJNRIHU HIMLERU U VEZI PISMA CENTRALNOG KOMITETA DRUGE ALBANSKE LIGE IZ PRIZRENA OD 29. MARTA 1944. VOĐI TREĆEG RAJHA ADOLFU HITLERU O SPREMNOSTI ZA SARADNJU S NACISTIČKOM NBMAČKOM.

Rajhsministerar i šef rajhskancelarije
Rk 2924 D

Berlin 28, 29. april 1944.
Rajhsfirer SS kancelarije
1. maj 1944.

Gospodinu rajhsministru unutrašnjih poslova i rajhsfireru SS Himleru.

Vama poštovani partijski druže Himleru!

U prilogu vam pokorno dostavljam prepis jednog pisma upućenog vođi Rajha od strane predsednika Centralnog komiteta II albanske lige u Prizrenu od 29. prošlog meseca, s molbom da me obavestite da li bi se i u ovom slučaju možda nešto moglo preduzeti.

Hajl Hitler!
Vaš veoma odani
Lamers

Prema: P. Dželetović, n.d. 125—128.